

mgr Marcin Jachimowicz

Krajowa Szkoła Sądownictwa i Prokuratury

ORCID 0000-0003-0009-5751

Studia Społeczne

ISSN 2081-0008

e-ISSN 2449-9714

str. 195–209

PODMIOTY UPRAWNIONE DO WNIESIENIA SKARGI PRYWATNEJ W POSTĘPOWANIU KARNYM

*ENTITIES AUTHORIZED TO SUBMIT A PRIVATE COMPLAINT
IN CRIMINAL PROCEEDING*

STRESZCZENIE

Pokrzywdzony, zgodnie z art. 59 k.p.k.¹, może jako oskarżyciel prywatny wnosić i popierać oskarżenie o przestępstwa ścigane z oskarżenia prywatnego. Dodatkowo, inny pokrzywdzony tym samym czynem może aż do rozpoczęcia przewodu sądowego na rozprawie głównej przyłączyć się do toczącego się postępowania. Pozytywnymi przesłankami warunkującymi wszczęcie postępowania z oskarżenia prywatnego są: ściganie przestępstwa w trybie prywatnoscargowym, wniesienie i popieranie prywatnego oskarżenia, uiszczenie opłaty – tzw. zryczałtowanej równowartości wydatków. Natomiast do przesłanek negatywnych zalicza się: wstąpienie do procesu prokuratora zgodnie z art. 60 § 1 k.p.k., co powoduje, że postępowanie od tego momentu przybiera postać publicznoscargowego, odstąpienie od oskarżenia prywatnego w sposób wyraźny lub konkludentny, poprzez nieusprawiedliwioną nieobecność oskarżyciela prywatnego na posiedzeniu pojedynczym lub rozprawie głównej, przedawnienie karalności i inne przesłanki negatywne.

W niniejszym opracowaniu omówiono regulacje zawarte w k.p.k. z 1997 r. dotyczące podmiotów uprawnionych do wniesienia skargi prywatnej. Główny nurt rozważań podjętych przez Autora stanowi szczegółowe omówienie czynnej legitymacji procesowej do zainicjowania postępowania karnego o przestępstwa ścigane z oskarżenia

1 Ustawa z dnia 6 czerwca 1997 r. Kodeks postępowania karnego, (t.j. Dz. U. z 2024 r., poz. 37), dalej jako: k.p.k.

prywatnego. Ponadto artykuł zawiera omówienie problematyki związanej z istotą postępowania karnego o tego rodzaju przestępstwa. Celem badawczym pracy jest szczegółowe zapoznanie Czytelnika z regulacjami dotyczącymi wskazanej tu problematyki z punktu widzenia prawa karnego procesowego. Główna hipoteza badawcza sformułowana przez Autora brzmi następująco: uregulowania prawne dotyczące podmiotów uprawnionych do wniesienia skargi prywatnej zawarte w k.p.k. z 1997 r. są słuszne i zupełne. W pracy posłużono się takimi metodami badawczymi jak analiza tekstów prawnych oraz analiza dogmatyczna i analiza jurydyczna. Wnioski płynące z pracy, których szczegółowy opis znajduje się w podsumowaniu, potwierdzają postawioną hipotezę badawczą.

SŁOWA KLUCZOWE: postępowanie karne, przestępstwo ścigane z oskarżenia prywatnego, oskarżyciel prywatny, prywatny akt oskarżenia

ABSTRACT

A victim, according to Article 59 of the Code of Criminal Procedure, may, as a private prosecutor, bring and support charges for crimes prosecuted by private prosecution. In addition, another victim of the same act may, up to the commencement of the trial of the case at the main hearing, join the pending proceedings. Positive prerequisites for the initiation of private prosecution are the prosecution of a private prosecution crime, the filing and support of a private prosecution, the payment of a fee - the so-called lump-sum equivalent of expenses. Negative grounds, on the other hand, include: the accession of the prosecutor to the trial in accordance with Article 60 § 1 of the Code of Criminal Procedure, which makes the proceedings from that point on take the form of a public prosecution, the abandonment of private prosecution expressly or concretely - through the unexcused absence of the private prosecutor from the conciliation session or the main trial, the statute of limitations on criminality and other negative grounds. This study discusses the regulations contained in the Criminal Procedure Code of 1997 regarding the subjects entitled to bring a private complaint. The main thrust of the considerations undertaken by the Author is a detailed discussion of the active legal standing to initiate criminal proceedings for crimes prosecuted by private prosecution. In addition, the article includes a discussion of the issues related to the essence of criminal proceedings for such crimes. The research goal of the paper is to acquaint the Reader in detail with the regulations on the issues indicated here from the point of view of criminal procedural law. The main research hypothesis formulated by the Author is as follows: legal regulations on the subjects entitled to file a private complaint contained in the 1997 Law of the Code of Criminal Procedure are correct. The work uses such research methods as analysis of legal texts and dogmatic and jurisprudential analysis. The conclusions of the work, a detailed description of which is provided in the conclusion, confirm the research hypothesis.

KEY WORDS: criminal proceedings, privately prosecuted crime, private prosecutor, private prosecution, private indictment

WSTĘP

Oskarżycielem prywatnym w procesie karnym jest pokrzywdzony, który wnosi i popiera akt oskarżenia o przestępstwo ścigane z oskarżenia prywatnego (art. 59 § 1 k.p.k.), a także inny pokrzywdzony tym samym czynem, który aż do rozpoczęcia przewodu sądowego na rozprawie głównej przyłącza się do toczącego się już postępowania (art. 59 § 2 k.p.k.)¹.

Pokrzywdzony, który zainicjował postępowanie sądowe, jest panem procesu, przedmiotem, którego jest przestępstwo ścigane z oskarżenia prywatnego (*dominus litis*) i jedynym dysponentem skargi zasadniczej².

Celem niniejszego artykułu jest przedstawienie problematyki dotyczącej podmiotów uprawnionych do wniesienia skargi prywatnej w postępowaniu karnym.

Przedmiot analizy stanowią unormowania prawne, wypowiedzi doktryny oraz orzecznictwo Sądu Najwyższego i sądów powszechnych dotyczące omawianej w tekście problematyki. Artykuł zawiera rozważania dotyczące sfery normatywnej i dogmatycznej, a także sfery sądowego stosowania prawa. Badania mają charakter krajowy. Prezentując temat, posługiwano się analizą tekstów prawnych oraz analizą dogmatyczną, a także analizą orzeczeń sądowych. W związku z tym tytułowe zagadnienie zostało przedstawione w aspekcie normatywnym, dogmatycznym i praktycznym. Główna hipoteza badawcza brzmi następująco: regulacje prawne dotyczące podmiotów uprawnionych do wniesienia skargi prywatnej są słuszne i zupełne.

1. PRZESTĘPSTWA ŚCIGANE Z OSKARŻENIA PRYWATNEGO

O zakwalifikowaniu konkretnego przestępstwa jako prywatnoskargowego decydują przepisy prawa karnego materialnego zawarte w k.k.³. W obecnym stanie prawnym przestępstwami ściganymi z oskarżenia prywatnego są:

- 1) umyślne spowodowanie naruszenia czynności narządu ciała lub rozstroju zdrowia, trwającego nie dłużej niż 7 dni – art. 157 § 2 k.k. (art. 157 § 4 k.k.)⁴;

1 Przewód sądowy w sprawach z oskarżenia prywatnego rozpoczyna się od zwięzłego przedstawienia przez oskarżyciela prywatnego zarzutów oskarżenia (art. 385 k.p.k. w zw. z art. 485 k.p.k.). W sytuacji wskazanej w art. 59 § 2 k.p.k. nie jest możliwe wytoczenie odrębnego procesu z uwagi na zawisłość sprawy – *lis pendens* (art. 17 § 1 pkt 7 k.p.k.), a nieprzyłączenie się do procesu jaki zainicjowany został przez innego pokrzywdzonego tym samym czynem, może w przyszłości oznaczać ziszczenie się przesłanki powagi rzeczy osądzonej.

2 K. Eichstaedt, *Postępowania szczególne w polskim procesie karnym*, Warszawa 2010, s. 83.

3 Ustawa z dnia 6 czerwca 1997 r. Kodeks karny, (t.j. Dz. U. z 2024 r., poz. 17), dalej jako: k.k.

4 Tryb prywatnoskargowy jest wyłączony z mocy ustawy w przypadku przestępstw umyślnego oraz nieumyślnego lekkiego uszkodzenia ciała, jeżeli pokrzywdzonym jest osoba najbliższa zamieszkująca wspólnie ze sprawcą. W tych bowiem przypadkach mamy do czynienia z przestępstwem publicznoskargowym, które ścigane jest z urzędu (art. 157 § 4 k.k.). Tryb prywatnoskargowy jest wyłączony również w sytuacji, gdy pokrzywdzonym przestępstwem

- 2) nieumyślne spowodowanie naruszenia czynności narządu ciała lub rozstroju zdrowia, trwającego nie dłużej niż 7 dni - art. 157 § 3 k.k. (art. 157 § 4 k.k.);
- 3) zniesławienie i zniesławienie w trybie kwalifikowanym, z którym mamy do czynienia, gdy sprawca dopuszcza się go za pomocą środków masowego komunikowania – art. 212 § 1 i 2 k.k. (art. 212 § 4 k.k.);
- 4) znieważenie i znieważenie w trybie kwalifikowanym, z którym mamy do czynienia, gdy sprawca dopuszcza się go pomocą środków masowego komunikowania – art. 216 § 1 i 2 k.k. (art. 216 § 5 k.k.);
- 5) naruszenie nietykalności cielesnej - art. 217 § 1 k.k. (art. 217 § 3 k.k.).

Krąg przestępstw ściganych z oskarżenia prywatnego charakteryzuje przede wszystkim to, że dobra prawne, jakie chronione są wymienionymi powyżej przepisami ustawy karnej, należą do kategorii dóbr jak najbardziej osobistych.

W doktrynie zasadnie przyjmuje się, że decyzja prawodawcy o zakwalifikowaniu danego przestępstwa jako prywatnoskargowego, uzasadniona jest faktem, że czyny te naruszają jedynie interes pokrzywdzonego, interes zbiorowy zaś tylko pośrednio, i tylko pod warunkiem, że dotknięty jest interes indywidualny⁵. Zdaniem A. Gubińskiego przestępstwa ścigane z oskarżenia prywatnego są skierowane przeciwko dobrom prawnym o względnej wartości społecznej, a czyny skierowane przeciwko tym dobrom prawnym są czynami o małej społecznej szkodliwości⁶. Analogicznie wypowiada się, w tym aspekcie S. Glaser, który podkreśla, że: „Przy wyróżnieniu przestępstw skargowo – prywatnych miarodajne jest znaczenie danego przestępstwa dla interesu publicznego: w niektórych wypadkach przyjmuje się, że dane przestępstwo narusza w pierwszym rzędzie interes prywatny pokrzywdzonego.

nieumyślnego lekkiego uszkodzenia ciała jest osoba najbliższa. Mamy wówczas do czynienia z przestępstwem publicznoskargowym ścigany na wniosek pokrzywdzonego (art. 157 § 5 k.k.). Sprawy o charakterze chuligańskim (art. 115 § 21 k.k.), które dotyczą czynów ściganych z oskarżenia prywatnego, o ile rozpoznawane są w postępowaniu przyśpieszonym toczą się w trybie publicznoskargowym, a prokurator nie obejmuje ich ściganiem z urzędu w trybie, o jakim mowa w art. 60 § 1 k.p.k. (art. 517b § 2 k.p.k.). Ponadto art. 661 § 1 k.p.k. przewiduje odmienne zasady oraz tryb ścigania przestępstw prywatnoskargowych, które popełnione zostały przez osoby podlegające orzecznictwu sądów wojskowych. Przestępstwa takie z chwilą złożenia skargi przez pokrzywdzonego stają się bowiem przestępstwami ściganymi z urzędu. Należy również wykluczyć możliwość zastosowania w postępowaniu prywatnoskargowym przepisów normujących konsensualny tryb zakończenia postępowania karnego, o jakim mowa w art. 335 § 1 i 2 k.p.k., a także możliwość złożenia wniosku o umorzenie postępowania i zastosowania środków zabezpieczających (art. 324 k.p.k.). Przepisy o postępowaniu prywatnoskargowym nie mają zastosowania w postępowaniu nakazowym (art. 501 pkt 2 k.p.k.). Przepisów k.p.k. o oskarżycielu prywatnym nie stosuje się także do postępowania w sprawie odpowiedzialności podmiotów zbiorowych za czyny zabronione pod groźbą kary (art. 22 zd. 2 ustawy z dnia 28 października 2002 r. o odpowiedzialności podmiotów zbiorowych za czyny zabronione pod groźbą kary (t.j. Dz. U. z 2023 r., poz. 659).

5 S. Waltoś, *Postępowania szczególne w procesie karnym*, Warszawa 1973, s. 169.

6 A. Gubiński, *Zasady prawa karnego*, Warszawa 1986, s. 280-281.

Uzależnienie zaś wykonania prawa skargi od woli pokrzywdzonego opiera się na myśli, iż w niektórych wypadkach przeprowadzenie postępowania mogłoby naruścić uznane przez państwo interesy pokrzywdzonego.⁷⁷ Sens oskarżenia prywatnego został najtrafniej scharakteryzowany przez M. Cieślaka, który twierdzi, że: „Oskarżyciel prywatny dochodzi w procesie swego indywidualnego interesu, który w zakresie odpowiadającym dążeniu do sprawiedliwego ukarania sprawcy przestępstwa odpowiada w pełni interesowi Państwa i dlatego Państwo w tym zakresie powierza wykonywanie swej publicznej funkcji ścigania samemu pokrzywdzonemu.”⁷⁸ Istota i charakter skargi prywatnej była również przedmiotem gruntownej analizy W. Daszkiewicza, którego zdaniem: „Skarga prywatna tak samo jak publiczna jest aktem procesowym. Nie należy ona do dziedziny prawa materialnego, nie jest warunkiem karalności czynu, lecz jedynie warunkiem wszczęcia postępowania. Przepisy określające tryb ścigania są przepisami procesowymi, niezależnie od tego czy znajdują się w kodeksie postępowania karnego czy w kodeksie karnym. (...) W procesie zbudowanym w oparciu o zasadę skargowości skarga uprawnionego oskarżyciela jest więc konieczna we wszystkich sprawach, bez względu na to czy chodzi o przestępstwo publicznoskargowe, czy przestępstwa ścigane z oskarżenia prywatnego. Nie ma pod tym względem żadnej różnicy między przestępstwami ściganymi skargą publiczną i skargą prywatną. Brak skargi prywatnej jest brakiem przesłanki procesowej, uniemożliwiającym orzekanie o przedmiocie procesu, winie i karze. Przepisy o ściganiu z oskarżenia prywatnego określają wyłącznie tryb ścigania i uprawnienia procesowe stron. W naszym prawie wniesienie skargi prywatnej jest czynnością czysto procesową, a sama skarga jest aktem *par excellence* procesowym.”⁷⁹.

Reasumując powyższe rozważania, stwierdzić należy, że bez wątplenia waga przestępstw ściganych z oskarżenia prywatnego jest mniejsza niż przestępstw, jakie ścigane są z oskarżenia publicznego, państwo zaś powinno być co do zasady zainteresowane ściganiem tych przestępstw, o ile życzy sobie tego sam pokrzywdzony. Kluczowym czynnikiem dla wyodrębnienia prywatnoskargowego trybu ścigania jest bowiem wzgląd na interesy pokrzywdzonego. Mając na względzie charakter przestępstw ściganych z oskarżenia prywatnego, a w szczególności tych, o jakich mowa w rozdziale XXVII k.k., pamiętać należy, że wdrożenie postępowania karnego może jeszcze spotęgować krzywdę moralną, jakiej doznał pokrzywdzony w następstwie zachowania autora tego typu zachowania. Prowadzić to może do ponownego „pokrzywdzenia” pokrzywdzonego przestępstwem.

7 S. Glaser, *Polski proces karny w zarysie*, Kraków 1934, s. 136.

8 M. Cieślak, *Polska procedura karna: podstawowe zagadnienia teoretyczne*, Warszawa 1984, s. 38.

9 W. Daszkiewicz, *Oskarżyciel w polskim procesie karnym*, Warszawa 1960, s. 255-256, 260.

2. POKRZYWDZONY PRZESTĘPSTWEM PRYWATNOSKARGOWYM JAKO PODMIOT UPRAWNIONY DO WNIESIENIA SKARGI PRYWATNEJ

Pokrzywdzonym przestępstwami ściganymi z oskarżenia prywatnego może być osoba fizyczna lub prawna, której dobro prawne zostało bezpośrednio naruszone bądź zagrożone przez wskazane powyżej przestępstwa (art. 49 § 1 k.p.k.), albo niemająca osobowości prawnej instytucja państwowa lub samorządowa, a także inna jednostka organizacyjna, której odrębne przepisy przyznają zdolność prawną (art. 49 § 2 k.p.k.).

W doktrynie oraz orzecnictwie sądowym powszechnie przyjęty został pogląd, że pojęcie pokrzywdzonego należy ustalać w oparciu o przepisy prawa karnego materialnego, które decydują o tym, czyje i jakie dobro zostało naruszone lub zagrożone, przy czym bez znaczenia jest, czy dane dobro jest głównym, czy jedynie ubocznym przedmiotem ochrony konkretnej normy prawnej¹⁰.

Krąg pokrzywdzonych, w rozumieniu art. 49 § 1 k.p.k., ograniczony jest zespołem znamion czynu będącego przedmiotem postępowania oraz czynów współkaralnych¹¹. Jak trafnie przyjął SN: „Pokrzywdzonym może być w procesie karnym jedynie ten, kogo przestępstwo dotyka bezpośrednio, naruszając lub zagrażając w taki sposób jego dobru prywatnemu, chronionemu przez naruszony przez sprawcę przepis. O pokrzywdzeniu decyduje bezpośredniość naruszonego lub zagrożonego przestępstwem dobra.”¹². Kryterium bezpośredniości naruszenia lub zagrożenia dobra prawnego danej osoby oznacza, że w relacji między czynem o konkretnych znamionach przestępstwa a naruszeniem lub zagrożeniem dobra tej osoby nie ma ogniw pośrednich, z czego wynika, że do kręgu pokrzywdzonych można zaliczyć jedynie ten podmiot, którego dobro prawne zostało działaniem przestępnym naruszone wprost, a nie za pośrednictwem godzenia w inne dobro¹³. Jak trafnie stwierdził SA we Wrocławiu: „Dopiero owa bezpośredniość statuuje podmiot – przy wystąpieniu innych wymaganych przesłanek jako pokrzywdzonego”¹⁴.

będący osobą fizyczną działa w postępowaniu karnym samodzielnie. Posiada czynną legitymację procesową do wniesienia prywatnego aktu oskarżenia lub złożenia oświadczenia, o jakim mowa w art. 59 § 2 k.p.k. Pokrzywdzony będący osobą fizyczną może również, zgodnie z art. 87 § 1 k.p.k., ustanowić pełnomocnika, którym może być adwokat lub radca prawny (art. 88 § 1 k.p.k.). Udział pełnomocnika w sprawie

10 W. Grzeszczyk, *Polska procedura karna, Podstawowe założenia teoretyczne*, Warszawa 1984, s. 36-37.

11 Uchwała SN z dnia 15 września 1999 r., I KZP 26/99, OSNKW 1999, nr 11-12, poz. 69.

12 Postanowienie SN z dnia 17 listopada 2005 r., II KK 108/05, OSNwSK 2005, nr 1, poz. 2094.

13 Postanowienie SN z dnia 25 marca 2010 r., IV KK 316/09, „Biuletyn Prawa Karnego” 2010/3, s. 15-16.

14 Postanowienie SA we Wrocławiu z dnia 5 marca 2005 r., II AKa 37/15, LEX nr 1661286.

z oskarżenia prywatnego nie wyklucza osobistego udziału w nim oskarżyciela prywatnego, który może zmieniać lub odwołać oświadczenia, jakie uprzednio zostały złożone przez jego pełnomocnika. W razie ustanowienia pełnomocnika procesowego to ten uczestnik postępowania, działając w imieniu pokrzywdzonego, wnosi w jego imieniu prywatny akt oskarżenia lub składa oświadczenie, o jakim mowa w art. 59 § 2 k.p.k. Pokrzywdzony, który nie ma pełnomocnika z wyboru, stosownie do treści art. 88 § 1 k.p.k. w zw. z art. 78 § 1 k.p.k., może zażądać, aby wyznaczono mu pełnomocnika z urzędu, jeżeli w sposób należyty wykaże, że nie jest w stanie ponieść kosztów obrony bez uszczerbku dla niezbędnego utrzymania siebie i rodziny, a podstawą odmowy wyznaczenia pełnomocnika z urzędu nie może być skorzystanie przez oskarżyciela prywatnego z nieodpłatnej pomocy prawnej lub nieodpłatnego poradnictwa obywatelskiego, o których mowa w ustawie z dnia 5 sierpnia 2015 r. o nieodpłatnej pomocy prawnej, nieodpłatnym poradnictwie obywatelskim oraz edukacji prawnej¹⁵.

W imieniu pokrzywdzonego, który nie jest osobą fizyczną, w charakterze oskarżyciela prywatnego, występuje organ uprawniony do działania w jego imieniu (art. 51 § 1 k.p.k.). Chodzi tutaj o osoby prawne, jak i instytucje państwowe lub samorządowe, które nie mają osobowości prawnej, a także inne jednostki organizacyjne, którym odrębne przepisy przyznają zdolność prawną. Podmioty te w procesie karnym działają poprzez swoje statutowe lub ustawowe organy, a podejmowane przez uprawniony organ czynności procesowe są czynnościami samego pokrzywdzonego¹⁶. Działania i zaniechania organów pokrzywdzonych niebędących osobami fizycznymi traktowane są jak działania oraz zaniechania samego pokrzywdzonego. Jak trafnie wskazał SN: „Przepis art. 51 § 1 k.p.k. ma charakter blankietowy o tyle, iż nie wymienia się w nim (różnych) organów uprawnionych do podejmowania czynności procesowych w imieniu (różnych) podmiotów pokrzywdzonych niebędących osobami fizycznymi. Oznacza to, że w odniesieniu do konkretnego pokrzywdzonego, każdorazowo niezbędne jest dokonanie stosownego w tym zakresie ustalenia.”¹⁷. W sytuacji, gdy odpowiednie regulacje przewidują wymóg reprezentacji łącznej, jak np. ma to miejsce w przypadku spółki z o.o. (art. 205 § 1 k.s.h.¹⁸), czynność procesowa dokonana tylko przez jedną z uprawionych osób jest bezskuteczna¹⁹. W tych przypadkach zatem, w charakterze oskarżyciela prywatnego, występują osoby uprawnione do reprezentowania wskazanych tu podmiotów (reprezentacja pojedyncza lub łączna).

15 Tekst jedn. Dz. U. z 2021 r. poz. 945, ze zm.

16 Wyrok SA w Katowicach z dnia 11 kwietnia 2006 r., II AKa 101/06, LEX nr 196136.

17 Postanowienie SN z dnia 25 lutego 2022 r., II KK 597/22, LEX nr 3404683.

18 Ustawa z dnia 15 września 2000 r. Kodeks spółek handlowych, (t.j. Dz. U. z 2024 r., poz. 18, ze zm.).

19 Wyrok SN z dnia 29 stycznia 2014 r., II KK 200/13, OSNKW 2014, nr 6, poz. 50.

Uprawnienie do działania w imieniu pokrzywdzonego, który nie jest osobą fizyczną, regulują odrębne przepisy. W odniesieniu do osób prawnych wskazać tutaj należy art. 38 k.c.²⁰, jak i przepisy szczególne. Tym ostatnim będzie np. art. 51 § 1 k.p.k. w zw. z art. 11a ust. 1 pkt 2 i art. 31 ustawy z dnia 8 marca 1990 r. o samorządzie gminnym²¹, który znajdzie zastosowanie, w sytuacji gdy pokrzywdzonym przestępstwem z art. 212 § 1 lub 2 k.k. będzie gmina. W tym przypadku podmiotem uprawnionym do realizacji uprawnień przysługujących pokrzywdzonemu jest wójt (burmistrz, prezydent miasta)²². Organem uprawnionym do dokonywania, w postępowaniu karnym, czynności procesowych za przedsiębiorcę, jako organ uprawniony do działania w jego imieniu (art. 51 § 1 k.p.k. w zw. z art. 109¹ § 1 k.c.) może być prokurent²³. Jako podmioty uprawnione do wystąpienia z prywatnym aktem oskarżenia lub przyłączenia się do toczącego się postępowania o przestępstwo ścigane z oskarżenia prywatnego wskazać należy także współników jawnych (art. 29 § 1 k.s.h.), partnerów (art. 96 § 1 k.s.h.), a także komplementariuszy (art. 117 i 137 § 1 k.s.h.).

W przypadku pokrzywdzonego będącego osobą fizyczną, którym jest małoletni albo ubezwłasnowolniony całkowicie lub częściowo, w charakterze oskarżyciela prywatnego wystąpić może przedstawiciel ustawowy albo osoba, pod której stałą pieczę taki pokrzywdzony pozostaje. Będą to, w szczególności przedstawiciele ustawowi małoletniego, który nie ukończył lat 18 (art. 10 § 1 k.c. *a contrario*), jakimi są rodzice (art. 98 § 1 k.r.o.²⁴ w zw. z art. 92 k.r.o.). Sąd rodzinny, w przypadku gdy żadne z rodziców nie może reprezentować małoletniego, ustanawia dla niego reprezentanta, który jest umocowany do dokonywania wszelkich czynności łączących się ze sprawą, również w zakresie zaskarżenia i wykonania orzeczenia (art. 99 k.r.o.). Przedstawicielem ustawowym ubezwłasnowolnionego całkowicie są jego rodzice albo ustanowiony opiekun (art. 13 § 2 k.c.), a ubezwłasnowolnionego częściowo kurator (art. 16 § 2 k.c.). Tak więc, w sytuacji gdy przestępstwo ścigane z oskarżenia prywatnego popełnione zostanie na szkodę osoby, która nie ukończyła 18 roku życia albo ubezwłasnowolnionego całkowicie lub częściowo, prawo do wniesienia prywatnego aktu oskarżenia przysługuje jego przedstawicielom ustawowym, czyli rodzicom, opiekunowi lub kuratorowi, z tym zastrzeżeniem, że rodzic małoletniego, nie może, działając w charakterze przedstawiciela ustawowego, wykonywać praw tego małoletniego jako pokrzywdzonego w postępowaniu karnym, w tym także w sprawach z oskarżenia prywatnego, jeżeli oskarżonym jest drugi z rodziców. W tym ostatnim przypadku prawa takiego pokrzywdzonego wykonywane są przez reprezentanta dziecka, którym może

20 Ustawa z dnia 23 kwietnia 1964 r. Kodeks cywilny, (t.j. Dz. U. z 2024 r., poz. 1061), dalej jako: k.c.

21 Tekst jedn. Dz. U. z 2024 r., poz. 609, ze zm.

22 Postanowienie SN z dnia 23 września 2008 r., I KZP 16/08, OSNKW 2008 r., nr 10, poz. 76.

23 Postanowienie SN z dnia 26 listopada 2003 r., I KZP 28/03, OSNKW 2004 r., nr 1, poz. 2.

24 Ustawa z dnia 25 lutego 1964 r. Kodeks rodzinny i opiekuńczy, (t.j. Dz. U. z 2023 r., poz. 2809), dalej jako: k.r.o.

zostać ustanowiony adwokat lub radca prawny, który wykazuje szczególną znajomość spraw dotyczących dziecka, tego samego rodzaju lub rodzajowo odpowiadających sprawie, w której wymagana jest reprezentacja dziecka, lub ukończył szkolenie dotyczące zasad reprezentacji dziecka, praw lub potrzeb dziecka (art. 99¹ § 1 k.r.o.).

W przypadku pokrzywdzonego małoletniego lub ubezwłasnowolnionego czynności procesowe w postępowaniu karnym mogą być wykonywane wyłącznie przez przedstawiciela ustawowego, albo osobę, pod której stałą pieczęć pokrzywdzony pozostaje. Wykonywanie czynności przez samego pokrzywdzonego nie wywołuje żadnych skutków prawnych. Każde zatem uprawnienie procesowe pokrzywdzonego może być realizowane wyłącznie przez osobę, o jakiej mowa w art. 51 § 2 k.p.k.

Każda ze wskazanych tu osób jest legitymowana do działania za pokrzywdzonego, niezależnie od pozostałych. Ustawodawca nie określił ani kolejności wykonywania praw, nie przyznał także pierwszeństwa w tym przedmiocie jakimkolwiek osobom²⁵.

W przypadku wniesienia prywatnego aktu oskarżenia lub skargi, o jakiej mowa w art. 488 § 1 k.p.k. do organów ścigania przez jedną z takich osób nie jest możliwe późniejsze skuteczne wniesienie takiej skargi przez inną z osób uprawnionych, zaś odstąpienie przedstawiciela ustawowego od oskarżenia pociąga za sobą wygaśnięcie prawa skargi pokrzywdzonego. W takiej sytuacji prawa skargi nie może wykonywać żaden inny przedstawiciel ustawowy pokrzywdzonego, albowiem osoba reprezentowana utraciła to prawo²⁶.

Z chwilą uzyskania pełnoletniości oraz pełnej zdolności procesowej do samodzielnego korzystania z uprawnień pokrzywdzonego ustaje uprawnienie do zastępczego wykonywania, na zasadzie art. 51 § 2 k.p.k., tych praw przez przedstawiciela ustawowego takiej osoby²⁷.

Prywatny akt oskarżenia lub skargę do organów ścigania w przypadku pokrzywdzonego nieporadnego ze względu na wiek lub stan zdrowia może, w oparciu o art. 51 § 3 k.p.k., wnieść osoba, pod której stałą pieczęć pokrzywdzony taki pozostaje. Nie ulega wątpliwości, że nieporadność w rozumieniu wymienionego przepisu obejmuje, między innymi, nieporadność spowodowaną zaburzeniami psychicznymi. Wskazany przepis znajduje zastosowanie do pokrzywdzonego, który nie jest małoletni lub ubezwłasnowolniony (całkowicie lub częściowo), a do pokrzywdzonego, którego nieporadność, jaka wynika z jego wieku (zbyt młodego lub podeszłego) lub stanu zdrowia (w tym w szczególności psychicznego) uniemożliwia lub utrudnia samodzielne wykonywanie praw procesowych. Opiekun faktyczny, który podejmuje konkretną czynność procesową, powinien wykazać zarówno stan nieporadności danego pokrzywdzonego, jak i fakt

25 S. Śliwiński, *Polski proces karny przed sądem powszechnym*, Warszawa 1959, s. 363.

26 W. Daszkiewicz, *Oskarżyciel...*, s. 294.

27 Postanowienie SA w Katowicach z dnia 2 marca 2005 r., II S 13/05, LEX nr 159225.

swej opieki nad nim²⁸. W odróżnieniu od opiekuna, o jakim mowa w art. 51 § 2 k.p.k. w przypadku pokrzywdzonych, do których odnosi się art. 51 § 3 k.p.k., opiekun nie musi sprawować opieki w sposób stały. Opiekun faktyczny pokrzywdzonego będącego osobą nieporadną, choć korzystającą w pełni z praw cywilnych, występuje w postępowaniu karnym w roli procesowego przedstawiciela strony (pokrzywdzonego), mamy tu zatem do czynienia z działaniem za stronę. Gdy idzie o zakres uprawnień opiekuna faktycznego, trzeba zauważyć, że art. 51 § 3 k.p.k. nie dokonuje rozróżnienia prawa pokrzywdzonego na te, które wolno wykonywać wyłącznie jemu, i na te, które może realizować także opiekun faktyczny. Zatem w myśl reguły *lege non distinguente nec rostrum est distinguere* („tam gdzie rozróżnienia nie wprowadza sam prawodawca, tam nie jest wolno ich wprowadzać interpretatorowi”) przyjąć należy, że opiekun faktyczny, o którym mowa w tym przepisie, może realizować wszystkie uprawnienia przyznane przez ustawę pokrzywdzonemu²⁹. Opiekun faktyczny nieporadnego pokrzywdzonego, podobnie jak przedstawiciel ustawowy, albo osoba, pod której stałą pieczę pozostaje, w myśl art. 51 § 2 k.p.k., pokrzywdzony małoletni może wnieść prywatny akt oskarżenia lub przyłączyć się do toczącego się już postępowania o przestępstwo ścigane z oskarżenia prywatnego, uzyskując tym samym status oskarżyciela prywatnego.

Pełnomocnik opiekuna faktycznego, wykonujący prawa nieporadnego pokrzywdzonego (art. 51 § 3 k.p.k.), jest uprawniony w ramach ogólnego umocowania do dokonywania w postępowaniu karnym wszystkich tych czynności, które przysługują danej osobie jako pokrzywdzonemu (art. 91 k.p.c.³⁰ w zw. z art. 89 k.p.k.), w tym do skutecznego wniesienia prywatnego aktu oskarżenia³¹. W takiej sytuacji opiekun faktyczny uzyskuje status oskarżyciela prywatnego.

Wykonywanie uprawnień pokrzywdzonego przez osobę sprawującą pieczę, o jakiej mowa w art. 51 § 3 k.p.k., nie pozbawia przy tym uprawnień samego pokrzywdzonego. Sytuacja ta może doprowadzić niekiedy do powstania sprzeczności w działaniach pokrzywdzonego oraz jego opiekuna. W takim przypadku skuteczność przyznać należy czynności podjętej przez pokrzywdzonego.

Śmierć pokrzywdzonego nie eliminuje ochrony jego interesów w postępowaniu karnym, ani również możliwości ofensywnej działalności procesowej innych podmiotów w związku z naruszeniem lub zagrożeniem przez przestępstwo dobra prawnego osoby zmarłej³². W przypadku śmierci pokrzywdzonego oskarżenie prywatne może zostać wniesione i popierane przez osoby najbliższe dla zmarłego lub osoby

28 Postanowienie SN z dnia 25 września 2003 r., III KZ 36/03, OSNwSK 2003, nr 1, poz. 2046.

29 Postanowienie SN z dnia 23 maja 2013 r., III KK 52/13, LEX nr 1356232.

30 Ustawa z dnia 17 listopada 1964 r. - Kodeks postępowania cywilnego, (t.j. Dz. U. z 2023 r., poz. 1550, ze zm.), dalej jako: k.p.c.

31 Postanowienie SN z dnia 23 października 2012 r., III KK 2/12, OSNKW 2013 r., nr 2, poz. 16.

32 Wyrok SN z dnia 1 października 1997 r., II KKN 300/97, LEX nr 32438.

pozostające na jego utrzymaniu³³ (art. 52 § 1 k.p.k.)³⁴. Osoby te posiadają również czynną legitymację procesową do przyłączenia się do toczącego się postępowania o przestępstwo ścigane z oskarżenia prywatnego. Z powyższego wynika wprost, że k.p.k. zakres uprawnień zmarłego pokrzywdzonego przekazuje dwóm kategoriom podmiotów – osobom najbliższym i osobom, które w momencie śmierci pokrzywdzonego pozostawały na jego utrzymaniu.

Podmioty, jakie wstępują w prawa zmarłego pokrzywdzonego, w doktrynie, określane są jako strony zastępcze. Wyróżnić tutaj można dwie sytuacje: pierwszą, gdy określony podmiot przejął prawa zmarłego, zanim ten uzyskał atrybut strony, i drugą, gdy określony podmiot wstępuje do toczącego się postępowania, w którym zmarły był stroną. W tym ostatnim przypadku dochodzi do zmiany stron, a strony zastępcze nazywa się stronami nowymi³⁵.

W sytuacji wielości osób najbliższych oraz osób pozostających na utrzymaniu pokrzywdzonego uprawnienia, jakie przysługiwałyby zmarłemu pokrzywdzonemu, mogą one wykonywać niezależnie od siebie³⁶. Osoby wskazane w art. 52 § 1 k.p.k. są legitymowane do wykonywania tych uprawnień pokrzywdzonego, które mu w chwili śmierci przysługiwały, jak i tych, które by mu w chwili śmierci przysługiwały, a fakt, że pokrzywdzony do momentu śmierci z nich nie skorzystał, nie jest przeszkodą do ich realizacji, w oparciu o art. 52 § 1 k.p.k., o ile mu one w dalszym ciągu przysługiwały³⁷.

33 Ustawodawca w art. 52 § 1 k.p.k. posłużył się czasem terażniejszym, co oznacza, że stroną zastępczą może zostać osoba, która w momencie śmierci pokrzywdzonego pozostawała na jego utrzymaniu. Osobą, jaka pozostaje na utrzymaniu pokrzywdzonego w rozumieniu wskazanego tu przepisu proceduralnego jest osoba, jaka faktycznie utrzymywana jest przez pokrzywdzonego. Nie ma tutaj znaczenia, czy pomiędzy tymi osobami istnieje więź pokrewieństwa lub powinowactwa, a także to, czy na pokrzywdzonym spoczywa prawny obowiązek łżenia na utrzymanie tej osoby (wynikający z ustawy lub wyroku). Nie jest tu konieczne również wspólne zamieszkiwanie. Utrzymywanie powinno mieć charakter stały, systematyczny, a środki dostarczane przez pokrzywdzonego takiej osobie powinny stanowić jej główne źródło utrzymania, nie musi to być jednak jedyne źródło utrzymania tej osoby.

34 Artykuł 52 § 1 k.p.k. nie dotyczy pokrzywdzonego, który w chwili śmierci był oskarżycielem prywatnym. W tym przypadku osoby najbliższe lub osoby, jakie pozostają na jego utrzymaniu mogą przystąpić do postępowania w charakterze oskarżyciela prywatnego (art. 61 § 1 k.p.k.).

35 W. Daszkiewicz, *Prawo karne procesowe, Zagadnienia ogólne, Tom I*, Bydgoszcz – Poznań, 1999, s. 245.

36 Postanowienie SN z dnia 26 października 2011 r., I KZP 11/11, OSNKW 2011, nr 10, poz. 89. Uprawnienie każdej ze stron zastępczych do wystąpienia w roli oskarżyciela może być realizowane niezależnie od prawa pozostałych uprawnionych. Ustawodawca nie wprowadził żadnej kolejności w wykonywaniu praw, nie przewidział również żadnego pierwszeństwa którejkolwiek z tych osób. Wszystkie te osoby mogą wystąpić wszystkie razem, mogą wystąpić niektóre z nich lub jedna z tych osób. Konsumpcja przez jedną z tych osób prawa skargi skutkuje utratą tego prawa w ogóle, a zatem i do pozostałych uprawnionych – W. Daszkiewicz, *Oskarżyciel...*, s. 297.

37 Wyrok SA w Warszawie z dnia 7 kwietnia 2014 r., II AKa 74/14, LEX nr 1459083.

Działając jako strona zastępcza lub nowa osoba, o której mowa w art. 52 § 1 k.p.k., dysponuje pełną autonomią decyzji w przedmiocie sposobu oraz zakresu dysponowania przysługującymi jej uprawnieniami, jakie nabyła w miejsce zmarłego pokrzywdzonego. Może zatem wystąpić z oskarżeniem prywatnym lub przyłączyć się do toczącego się postępowania o przestępstwo prywatnoscargowe nawet wówczas, gdy pokrzywdzony tego nie planował, występuje bowiem w postępowaniu karnym w swoim imieniu i na własną rzecz, a nie w imieniu pokrzywdzonego i ze skutkiem dla niego.

Uprawnienia wskazane w art. 52 § 1 k.p.k. przysługują również prokuratorowi, który może wstąpić w prawa zmarłego pokrzywdzonego, w przypadku braku lub nieujawnienia osób najbliższych lub osób pozostających na jego utrzymaniu³⁸. Warunkiem *sine qua non* dla wykonywania przez prokuratora praw zmarłego pokrzywdzonego jest zatem brak lub nieujawnienie żadnej spośród wskazanych powyżej osób. Późniejsze ustalenie osób najbliższych dla zmarłego pokrzywdzonego lub osób pozostających na jego utrzymaniu skutkuje wygaśnięciem uprawnień prokuratora jako strony zastępczej i przejściem ich na taką osobę. Jednak w przypadku, gdy uzyskano informację o istnieniu osoby najbliższej dla zmarłego pokrzywdzonego lub osoby pozostającej na jego utrzymaniu, ale nie jest możliwe ustalenie jej miejsca pobytu i skuteczne doręczenie pism procesowych, w szczególności w celu pouczenia o przysługujących tej osobie prawach (art. 52 § 2 k.p.k.) stan taki traktować należy jako równoznaczny z „brakiem lub nieujawnieniem” osoby w rozumieniu art. 52 § 1 *in fine* k.p.k., co z kolei przyznaje prokuratorowi uprawnienie do wykonywania praw pokrzywdzonego³⁹. Podzielić należy, w tym miejscu, stanowisko zaprezentowane przez T. Grzegorzczaka, który uważa, że: „sens tej normy tkwi w potrzebie zapewnienia ochrony praw pokrzywdzonego na wypadek jego śmierci przy braku osób, które z racji prawnych powiązań ze zmarłym mogłyby zrealizować jego uprawnienia. Nie wydaje się jednak, by prokurator mógł realizować te uprawnienia niezależnie od woli zmarłego pokrzywdzonego”⁴⁰. Autor ten uważa, że: „o ile osoby najbliższe dla zmarłego, jako te, które w naturalny sposób chronią prawa zmarłego, mogą czynić wszelkie kroki prawne, jakie przysługiwałyby zmarłemu pokrzywdzonemu, niezależnie od tego czy on sam podjął je gdyby żył, to prokurator jako ustanowiony „w ostateczności” do ochrony praw procesowych zmarłego, nie może działać w sposób obiektywnie niekorzystny dla pokrzywdzonego lub niezgodnie z jego wyraźną wolą albo sprzeczny z decyzjami podejmowanymi przez siebie jako prokuratora”⁴¹. Podsumowując, autor ten dopuszcza możliwość wstąpienia prokuratora do postępowania zainicjowanego oskarżeniem prywatnym po śmierci oskarżyciela prywatnego,

38 Wyrok SN z dnia 17 maja 2000 r., V KKN 145/00, OSNKW 2000, nr 7-8, poz. 64.

39 Postanowienie SN z dnia 21 stycznia 2014 r., V KK 247/13, OSNKW 2014, nr 6, poz. 48.

40 T. Grzegorzczak, *Kodeks postępowania karnego. Komentarz*, Kraków 1998, s. 164.

41 Ibidem.

wskutek czego prokurator nie dopuszcza do umorzenia postępowania, mimo że poza tym nie zachodzą przesłanki, o jakich mowa w art. 60 § 1 k.p.k.

Pozostaje, w tym miejscu, zastanowić się nad tym, czy w przypadku, o którym mowa w art. 52 § 1 k.p.k. prokurator może wnieść akt oskarżenia o czyn ścigany z oskarżenia prywatnego. Wydaje się, że będzie to możliwe, ale tylko wówczas, gdy wymagał tego będzie interes społeczny lub ochrona praworządności z uwagi na śmierć pokrzywdzonego, następstwem, której może być niekaralność sprawcy. Postępowanie w takim przypadku toczyć się będzie na zasadach, o których mowa w art. 60 k.p.k. Przyjęcie takiego stanowiska powodowane jest m.in. twierdzeniem, że aktywność prokuratora w ramach zakreślonych przez art. 52 § 2 k.p.k. jest wyłączona w przypadkach, gdy miałyby ona mieć charakter przeciwny do decyzji procesowych, jakie podjęte zostały przez organ prokuratorski w ramach tego samego postępowania⁴².

3. NABYCIE STATUSU OSKARZycIELA PRYWATNEGO

Status oskarżyciela prywatnego pokrzywdzony nabywa z chwilą podjęcia określonych czynności procesowych:

1. przez skuteczne wniesienie skargi prywatnej, które może przybrać postać:
 - a) prywatnego aktu oskarżenia (art. 487 k.p.k.);
 - b) pisemnej skargi, jaka składana jest do Policji lub skargi ustnej, która jest składana do protokołu przesłuchania świadka, przyjęcia zawiadomienia o przestępstwie, o którym mowa w art. 304a k.p.k. (art. 488 k.p.k.);
 - c) przez złożenie pisemnego lub ustnego (do protokołu rozprawy) oświadczenia o przystąpieniu do toczącego się już postępowania prywatnoskargowego, jakie zostało zainicjowane przez innego pokrzywdzonego, o ile składający takie oświadczenie jest pokrzywdzonym tym samym czynem i uczyni to do chwili rozpoczęcia przewodu sądowego na rozprawie głównej (art. 59 § 2 k.p.k.);
2. przez złożenie pisemnego lub ustnego (do protokołu rozprawy) oświadczenia o podtrzymaniu oskarżenia jako prywatnego, albo złożenie nowego prywatnego aktu oskarżenia w sytuacji, gdy prokurator po ingerencji w trybie określonym w art. 60 § 1 k.p.k., następnie odstąpi od oskarżenia w sprawie o przestępstwo ścigane z oskarżenia prywatnego z uwagi na brak interesu społecznego lub ochrony praworządności w kontynuowaniu ściganiem z urzędu przestępstwa prywatnoskargowego (czynności te muszą nastąpić w terminie zawitym 14 dni od daty powiadomienia pokrzywdzonego o odstąpieniu prokuratora od oskarżenia);

42 J. Grajewski, w: J. Grajewski, L.K. Paprzycki, M. Płachta, *Kodeks postępowania karnego. Tom I. Komentarz do art. 1-424 k.p.k.*, Kraków 2003, s. 194.

3. przez złożenie pisemnego lub ustnego oświadczenia o wstąpieniu w prawa zmarłego oskarżyciela prywatnego w terminie zawitym 3 miesięcy od dnia jego śmierci (art. 61 § 2 k.p.k.).

Ponadto status oskarżyciela prywatnego pokrzywdzony, który działa w procesie w charakterze oskarżyciela posiłkowego ubocznego, uzyskuje z mocy prawa, w przypadku odstąpienia przez prokuratora od oskarżenia, przedmiotem którego jest przestępstwo prywatnoscargowe (art. 60 § 3 k.p.k.).

Przestępstwo ścigane z oskarżenia prywatnego może niejednokrotnie naruszyć bezpośrednio dobra prawne więcej niż jednego pokrzywdzonego lub też dobrom tym zagrozić. W takiej sytuacji prawo do wniesienia i popierania prywatnego aktu oskarżenia przysługuje każdemu pokrzywdzonemu. W przypadku skorzystania z tego uprawnienia przez co najmniej dwóch pokrzywdzonych mamy do czynienia ze współuczestnictwem procesowym czynnym.

W przypadku, gdy inny pokrzywdzony tym samym czynem złoży drugi lub dalszy akt oskarżenia, należy takie pismo procesowe potraktować jako oświadczenie o przyłączeniu się do postępowania w charakterze oskarżyciela prywatnego. Taki akt oskarżenia, z uwagi na negatywną przesłankę procesową, którą jest zawisłość sprawy (art. 17 § 1 pkt 7 *in fine* k.p.k.), nie może spowodować wszczęcia kolejnego postępowania o ten sam czyn tego samego sprawcy.

PODSUMOWANIE

Koncepcja przekazania ścigania wybranych przestępstw pokrzywdzonemu co do zasady nie budzi wątpliwości. Pokrzywdzony jest najbardziej zainteresowany, by sprawca przestępstwa ściganego z oskarżenia prywatnego poniósł karę za swoje zachowanie. Charakter tych przestępstw wskazuje, że godzą one bezpośrednio w interes pokrzywdzonego, a jedynie pośrednio w interes społeczny⁴³. Przy tym ogólnym założeniu oddanie przez ustawodawcę funkcji ścigania i pociągnięcia sprawcy do odpowiedzialności karnej pokrzywdzonemu jest jak najbardziej zasadne. Tryb prywatnoscargowy zastrzeżony jest dla przestępstw, których udowodnienie co do zasady nie wymaga długotrwałego i trudnego postępowania dowodowego.

Regulacje dotyczące tej materii, zawarte w k.p.k., traktować należy jako słuszne i zupełne. Przedstawione w tekście argumenty pozwalają na sformułowanie tezy, że ustawodawca zapewnił wszystkim potencjalnie pokrzywdzonym przestępstwami ściganymi z oskarżenia prywatnego możliwość skutecznego domagania się uznania

43 T. Bojarski, *Uwagi o ściganiu z oskarżenia prywatnego i na wniosek*, w: *Współczesny polski proces karny. Księga ofiarowana Profesorowi Tadeuszowi Nowakowi*, red. S. Stachowiak, Poznań 2002, s. 36-37.

winnym sprawców tego rodzaju zachowań i orzeczenia wobec nich stosownych kar, środków karnych oraz środków kompensacyjnych.

BIBLIOGRAFIA

1. Bojarski T., *Uwagi o ściganiu z oskarżenia prywatnego i na wniosek*, w: *Współczesny polski proces karny. Księga ofiarowana Profesorowi Tadeuszowi Nowakowi*, red. S. Stachowiak, Poznań 2002.
2. Cieślak M., *Polska procedura karna: podstawowe zagadnienia teoretyczne*, Warszawa 1984.
3. Daszkiewicz W., *Oskarżyciel w polskim procesie karnym*, Warszawa 1960.
4. Daszkiewicz W., *Prawo karne procesowe, Zagadnienia ogólne, Tom I*, Bydgoszcz - Poznań, 1999.
5. Eichstaedt K., *Postępowania szczególne w polskim procesie karnym*, Warszawa 2010.
6. Glaser S., *Polski proces karny w zarysie*, Kraków 1934.
7. Grajewski J., w: Grajewski J., Paprzycki L.K., Płachta M., *Kodeks postępowania karnego. Tom I. Komentarz do art. 1-424 k.p.k.*, Kraków 2003.
8. Grzegorzczak T., *Kodeks postępowania karnego. Komentarz*, Kraków 1998.
9. Grzeszczyk W., *Polska procedura karna, Podstawowe założenia teoretyczne*, Warszawa 1984.
10. Gubiński A., *Zasady prawa karnego*, Warszawa 1986.
11. Śliwiński S., *Polski proces karny przed sądem powszechnym*, Warszawa 1959.
12. Waltoś S., *Postępowania szczególne w procesie karnym*, Warszawa 1973.